

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS

Istorijos katedra

Intelektualinė lietuvių egzilio istorija

Namų darbas

Lietuvių tautinis charakteris ir jo problema V. Kavolio ir J. Girniaus kūryboje

Atliko: Žilvinas Leškevičius

Tikrino: Prof. habil. dr. E. Aleksandravičius

Kaunas, 2012

TURINYS

ĮVADAS.....	2
1. Žmogaus charakteris ir jį formuojanti terpė.....	4
2. Lietuvių bendruomenė ir jos kultūra.....	5
3. Lietuviškos kultūros stagnacija.....	7
4. Tautinis atgimimas.....	8
5. Lietuvio būdas kaip charakterio dalis.....	9
6. Lietuvių tautinis charakteris.....	11
IŠVADOS.....	15
Naudota literatūra.....	16

IVADAS

Lietuvių tautos charakteris, koks jis yra? Tai be galo įdomi tema ir klausimas į kurį dabar tikriausiai neturėtume ir nesurastume vienareikšmiško atsakymo. Tačiau taip pat be galo įdomu yra paanalizuoti kokį lietuvių būdą ir tautinį charakterį pastebi žmonės, galbūt matydami jo krizę. Ko gero pirmieji klausimai apie lietuvių būdą ir tautinį charakterį iškilo žmonėms, kuomet jie prarado savo tėvynę ir pasitraukė į išeiviją. Ko gero tai nėra nuostabu, nes išeiviams praradus savąją žemę jiems iškilo filosofinis klausimas: kas mes esame ir kas būsim? Šis klausimas yra sąlygotas to, kad daug lietuvių ypač jaunosios kartos ilgus metus gyvendamos išeivijoje, pradėjo užmiršinėti lietuvių kalbą, papročius ir t.t. Žodžiu galime pasakyti, kad kai kurie išeivijos lietuviai pradėjo asimiliuotis ir tolti nuo lietuviškųjų tradicijų ir papročių. Šitas dalykas neliko nepastebėtas mūsų tautos intelektualų išeivijoje. Jie suprato, kad norom nenorom būnant įspraustiem į jų situaciją t.y. stipriai išeivius įtakojant svetimai kultūrai, ateityje kils didelė asimiliacijos grėsmė, kuri tikrai paveiks daugelį išeivijos lietuvių. Todėl išeivijos intelektualai pradėjo nagrinėti lietuviškąjį būdą ir mūsų tautos charakterį, bandydami nuspėti, kas gali atsitikti su išeivija ateityje ir tuo pačiu bandyti juos sukonzentruoti, neleisti atitrūkti nuo lietuviškosios tautinės sąmonės.

Šiame darbe nagrinėsiu V. Kavolio ir J. Girniaus straipsnius, kuriuose jie nagrinėja lietuvių tautos kultūrą, lietuviškąją sąmonę, būdą ir charakterį. Darbe noriu atskleisti minėtų autorių analizę, požiūrį ir teiginius apie lietuvių tautinį charakterį, o taip pat atskleisti ir šių autorių iškeltas mintis apie lietuviškojo charakterio silpnybes ir problemas.

Darbo objektas: Lietuvių tautinis charakteris ir jo problema V. Kavolio ir J. Girniaus kūryboje.

Darbo tikslas – atskleisti lietuvių tautinį charakterį jo silpnybes ir problemas V. Kavolio ir J. Girniaus kūryboje.

Darbo uždaviniai:

1. Apžvelgti, kas pasak autorių įtakoja ir formuoja tautinio charakterio formavimąsi.
2. Išryškinti lietuvių tautinio charakterio būdą ir jo problemas V. Kavolio ir J. Girniaus kūryboje.

1. Žmogaus charakteris ir jį formuojanti terpė

Charakteris, tai žodis kilęs iš graikų kalbos, kuris reiškia atspaudą, įkalimą ar išpaudimą. Žmogaus charakteryje atspindi tėvų auklėjimas, taip pat žmogaus veikla ir siekiai, bet iš kitos pusės žmogus, kaip individas veikiamas aplinkos pats susikuria savo charakterį, kuris apsprendžia žmogaus būdo bruožus elgesį, mintis ir jausmus. Žmogus gali susidėti iš daugybės įvairių bruožų ir savybių, tačiau žmogaus charakteriu reikia laikyti ne visus žmogaus ypatumus, bet tik esminius ir pastovius. Galime sakyti, kad charakteris tai pastovių žmogaus elgesio ypatybių visuma, kuri išreiškia žmogaus santykį su kitais žmonėmis, o taip pat su savo veiksmais ir pačiu savimi.

Pasak J. Girniaus gamta žmogui nėra suteikusi egzistencijos sąlygų, bet yra palikusi jas pačiam susikurti.¹ Kad žmogus išreikštų santykį su kitais žmonėmis, jam reikia gyventi visuomeniškai, kultūrinėje bendruomenėje. Kultūra yra žmogiškosios egzistencijos būtinoji sąlyga ir jos išraiška, todėl kultūra yra pamatinis pagrindas kuriuo žmogus gali gyventi. Kaip teigia J. Girnius, žmogaus „antroji prigimtis“ yra kultūra, kuri yra sukurta visų drauge ir kuri vienintelė įgalina žmogų gyventi. Todėl kultūra nėra priklausanti atskiram žmogui, o yra priklausanti visiems drauge. Būdama visų žmonių bendras vaisius kultūra iš esmės yra visuomeninė apraiška, todėl ji negali būti paveldima, ji gali būti tik perduodama.² Žmonės ir šiandien gimsta tokie pat „nuogi“ kaip ir prieš šimtus tūkstančių metų, o perimdami kultūrą išaugame į savo amžiaus žmogų. Viską ką žmogus pasisavina yra kitų sukurta ir mums perteikta. Kiekvienas mūsų laimėjimas atsiremia į kitų iškovotus ankstesnius laimėjimus.

Norint plėtoti kultūrą visų pirma reikia sukurti bendruomenę. Bendruomenė yra kolektyvas, pagal tai, kas jos nariams yra bendra, natūralu arba spontaniška. Bendruomenės pagrindas tai – prigimtis ir „esminė valia“ nukreipta į pačius žmones ir gaivinama solidarumo nusiteikimu.³ Kaip rašo V. Kavolis: „bendruomenės kultūra yra ta vertybių, tradicijų ir technikų akumuliacija, kuri tarytum intuityviai apsprendžia mūsų socialųjį elgesį, o kartu ir mūsų sąvokas, mintis, moralinius sprendimus“.⁴ Skirtingos kultūros išsivysčiusios viena kitos neįtakodamos, tai yra nepriklausomai, be abejo turi ir skirtingas vertybes. Kultūra (pasak V. Kavolio) gali būti metodologiškai suskirstyta į dvasinę, tai bendruomenės idėjas, socialinę, tai bendruomenės

¹ Girnius J. „Tauta ir tautinė ištikimybė. Čikaga. 1961. P. 19.

² Ten pat. P. 20.

³ Ten pat. P. 27.

⁴ Kavolis V. „Nepriklausomųjų kelias“. „Versus aureus“ leidykla. 2006. P. 274.

formas ir medžiaginę, tai bendruomenės technologiją.⁵ Todėl V. Kavolio teigimu: „*Jeigu tam tikra kultūra, būdinga tam tikrai bendruomenei, suteikia šios bendruomenės nariams tokių troškimų, aspiracijų ir idėjų, kurias bendruomenė gali pilnutinai patenkinti, ji yra sėkminga*“.⁶

J. Girmius šalia bendruomenės išskiria – organizaciją. Tačiau tai nėra kažkokios tai atskiros grupės, tai tiesiog dvi santykiavimo lytys, kurios yra sutinkamos visose grupėse.⁷ Organizacija yra visa tai, kas bendruomenės sukurta. Trumpai apibūdinant bendruomenei priklauso visa tai, kas siejama su pačios bendruomenės vidinėmis reikmėmis, o organizacija visa tai kas išsiplėčia į išorę už bendruomenės ribų. Paprastai tariant tauta yra bendruomeninio pobūdžio grupė, o valstybė yra formali organizacija.

Nagrinėjant bendruomenę ir jos narį - žmogų, matome, kad tik kultūros kūrimu žmogus ir bendruomenė gali egzistuoti. Tauta yra kaip kultūrinė bendruomenė, kuri sukaupę savo patirtį perduoda ateinančiai kartai, taip ją įvedama į jos amžių. Galime matyti, kad kultūra suformuoja žmogų ir jame palieką tam tikrą išpaudą, kurio dėka ir formuojasi žmogaus charakteris.

2. Lietuvių bendruomenė ir jos kultūra

Norint imti nagrinėti ir kiek atskleisti lietuvių charakterį ir jo problemą turime pažvelgti į lietuvių tautos praeitį, mūsų protėvių kurtą kultūrą. Kaip pastebi V. Kavolis, ilgą laiką vakarų Europos požiūris į Lietuvą buvo apspręstas iš negausių ir neobjektyvių 9 - 12 – ojo amžiaus žinių pav. apie šventojoje girioje pasiklydusį ir nugalabintą misionierių ar pan. Taigi svečiai lietuvių buvo gerbti nuo pat ankstyvųjų laikų, na o su tais kurie atėdavo keisti lietuvių gyvenimo ar religijos būdavo kita kalba. Lietuviams, skirtingai nuo kitų tautų taip pat labai būdinga buvo tolerancija, kuri pasak Kavolio, kultūros istorikų interpretuota ir kaip indiferentiškumas (abejingumas), ir kaip politinė išmintis, ir kaip įgimtas humanizmas.⁸ Vytautas 1397 m. su lenkais pasidalino totorių belaisviais, lenkai tuoj pat savąją totorių dalį priverčia priimti krikštą ir lenkų papročius. Tuo tarpu Vytautas juos įkurdina prie Trakų, kur jie iki šios dienos yra išsaugoję papročius ir religiją. Juk ir daugelis iš mūsų vasara lankydami Trakuose esame ragavę totoriškų kibinų. Skirtingai nuo kitų lietuviai nenaudojo jokios prievartos kitataučių papročių ar religijos laisvei riboti. To pasekoje, kaip pastebi V. Kavolis šitokia religinė ir politinė

⁵ Kavolis V. „Nepriklausomųjų kelias“. „Versus aureus“ leidykla. 2006. P. 274.

⁶ Ten pat. P. 273.

⁷ Girmius J. „Tauta ir tautinė ištikimybė“. Čikaga. 1961. P. 35.

⁸ Kavolis V. „Nepriklausomųjų kelias“. „Versus aureus“ leidykla. 2006. P. 281.

tolerancija, nukariautų genčių jų papročių atjautimas, o taip pat ir lietuvių rankos galia bei politinė išmintis, be abejo paskatino rusiškųjų Lietuvos plotų kunigaikščius ir diduomenę Lietuvos – Maskvos karuose likti ištikimais Lietuvai.⁹ Tik vėliau, ši abipusiškai naudinga padėtis buvo visiškai sunaikinta Lietuvos - Lenkijos unijos, ko pasekoje Lietuvą užtvindė lenkiškojo fanatizmo nuodais ir karingu, iš dalies prievartiniu, jėzuitų apaštalavimu, kas pasak Kavolio išjudino tvirtus Lietuvos valstybės pamatus.¹⁰ V. Kavolis pusiau rimtai samprotauja, kad kalbant apie religiją, tai lietuvių pagoniškoji religija, skyrėsi nuo krikščioniškosios daugiau tik forma, o ne pačia esme.¹¹ Iš kitos pusės apie lietuvių dvasinę kultūrą iki 15 amžiaus žinome mažai, o kas ir yra žinoma, negalėjo anuomet būti stebėtojų objektyviai įvertinta, nes šios kultūros formos neatitiko vakariečių tradicijų ir jų pageidavimų. Kitas dalykas, kuo kiti mėgsta nuvertinti lietuvius, tai neva dėl atsilikusios ir nepajėgios kariuomenės, bet istorija rodo, kad lietuvių kariuomenė, Lietuvos karinė organizacija jokių būdu nebuvo atsilikusi nuo mūsų kaimynų. Juk buožėmis ar lazdomis apsiginklavę mūsų protėviai tikrai nebūtų sugebėję sukurti galingiausios Rytų Europos imperijos ir taip pat jos apginti nuo susivienijusios moderniausios vakarų Europos misionieriškos kariuomenės. Taigi nuo Vytauto laikų Lietuvos valstybė sparčiai žengė į priekį, galime sakyti buvo gana moderni, tvirtai centralizuotai valdoma. O ir ar atsilikusius barbarus, kas kvieštų valdyti kitas valstybes? Juk lenkai prisimaldavo į karalius Jogailą, Vytautas buvo pakviestas Čekijos karaliumi ir kurį laiką ją valdė per savo vietininką, o vėliau tapo ir Maskvos ir jos didžiojo kunigaikščio globėju.¹² Kalbant apie Lietuvos didžiąją kunigaikštystę, rusų istorikų teigimu lietuvių - rusų bendradarbiavimas, jų vadinamosios lietuvių – rusų imperijos rėmuose buvo pagrįstas neva grynai kariniu reikalingumu, o ne valstybiniais saitais, tačiau Vilniaus sprendimuose rusėniškos kilmės LDK teritorijos tokios kaip Kijevas, Polockas ir t.t. Vytauto laikais sprendžiamojo balso neturi.¹³ Kitas rusų istorikų primetamas dalykas, tai, kad LDK dominavo slavų kalba, raštas ir t.t. Kavolis atmesdamas šį teiginį tvirtina, kad nėra absoliučiai jokių duomenų, kad pav. lietuvių religijos apeigos būtų vedamos slavų kalba, taip pat, kad eiliniai ar bajorai būtų tarpusavyje kalbėję rusiškai. V. Kavolis pabrėžia priešingai, kad regimiai net karalius Vytautas ir Jogaila tarpusavyje besišnekančius lietuviškai apie valstybės reikalus. Žinoma Lietuvos valstybės kanceliarijoje buvo vartojamos įvairios kalbos tai vokiečių,

⁹ Kavolis V. „Nepriklausomųjų kelias“. „Versus aureus“ leidykla. 2006. P. 281.

¹⁰ Ten pat. P. 281.

¹¹ Ten pat. P. 282.

¹² Ten pat. P. 287.

¹³ Ten pat. P. 288; 289.

lotynų, slavų kirilica ir t.t. Tačiau kalbos korespondencijoje buvo naudojamos tokios, kurios buvo suprantamos adresatui. Vakarams buvo naudojama lotynų ir vokiečių kalba. Iš kitos pusės dauguma vidaus korespondencijos lietė slaviškuosius Lietuvos plotus, ko pasekoje kanceliarijoje įsivyravo slavų kirilica, kuri reikalui esant buvo papildoma lietuviškais žodžiais ir Maskvoje buvo žinoma kaip lietuvių kalba.¹⁴ Žodžiu, lietuvių kultūra buvo tolerantiška, humanistinė ir politiškai orientuota. Kavolio teigimu lietuvių kultūra buvo sparčiai auganti, besiveržianti kultūra, tik istorinis likimas jai užkirto vystimosi kelią.¹⁵

Vytautas Kavolis mano, kad lietuvių kultūra buvo sparčiai kylanti aukštyn, nors ir daug kas bando sumenkinti ankstyvąją lietuvių kultūrą, tačiau iš istorinių faktų galime daryti prielaidą, kad mūsų kultūra buvo aukšto lygio ir sparčiai kylanti. Lietuvių kultūra jokiais būdais nebuvo atsilikusi nuo kaimyninių šalių.

3. Lietuviškos kultūros stagnacija

Prisimenant ilgą Unijos laikotarpį ir lenkų reikštas pretenzijas neva į „aukštesnę“ kultūrą, jos įtakos dėka, ant lietuviškos kultūros pagrindo nusėdo lenkiškosios kultūros nuosėdos, kurias sugėrė lietuvių bajorijos sluoksnio atstovai. Pasak Kavolio tenka stebėtis, kad net vadovaujantiems lietuvių sluoksniams ilgainiui sulenkėjus, lenkiškumas paliko lietuviuose tiek, palyginti, mažai žymių. Taigi, kaip teigia V. Kavolis: „*Lenkai paveržė patį mūsų kultūros aukščiausių pakilimą ir aspiracijas, jų tarpe visą tautos politinę mintį ir valstybines bei karines tradicijas nešantį luomą. [...] Visos valstybiškos tradicijos, taip būdingos ankstyvajai lietuvių kultūrai, tapo prarastos, ir šiandieninio lietuvių tariamasis visuomeniškumas yra likusi tik kaip viena beviltiškiausių šio nesąžiningo laikotarpio legendų.*“¹⁶ Vytautas Kavolis atrodo liūdnai apgailestauja, kad mūsų tautos tradicijos, dainos visiškai pamiršo savo didvyrius ir jų herojiškuosius žygdarbius. Pamiršo savo militarizmą, ekspansyvumą, savo algirdiškai – vytautišką vyzdžio platumą, dvasios galingumą ir grynai vytautišką aroganciją.¹⁷ Kavolis apgailestauja, kad visos šios mūsų tradicijos kartu su jų nešėjais (bajorija) nukeliavo pas lenkus...

Kalbant apie nutautėjimą galime išskirti taikliai pasakytus J. Girniaus žodžius, kad tautinio aklumo priežastis yra vidinis asmens suskilimas nutautėjimo procese. Žmogus kilęs iš

¹⁴ Kavolis V. „Nepriklausomųjų kelias“. „Versus aureus“ leidykla. 2006. P. 289.

¹⁵ Ten pat. P. 291.

¹⁶ Ten pat. P. 297.

¹⁷ Ten pat. P. 297.

vienos tautos, bet veikiamas kitos tautos, nebejaučia kuri tauta yra savoji tauta.¹⁸ Pasak Kavolio unijos su lenkais paveikta liaudis prarado ryšį su savo kūrybiniu elitu – bajorija. Lietuvių bajorija nuo liaudies atitrūko, nes neturėjo ko iš savęs tai liaudžiai duoti, šis lietuvių kūrybinis elitas pristigo kūrybinės potencijos savojoj bendruomenėj ir todėl tegalėjo tapti kitų bendruomenių įtakų konsumentais.¹⁹ Tam lietuvių kūrybinis elitas per daug nesipriešino ir nukeliavo į savo kultūrinio dinamiškumo lenkiškuosius centrus, ko pasekoje liaudis liko iki 19 amžiaus kūrybiškai stagnuota, taip vis labiau atsilikdama nuo Vakarų europos.²⁰ Lietuviai pralaimėdavo tuomet, kada su savimi nesinešė tautinio sąmoningumo, lietuvius nejautė, kad būti lietuviu reiškia dalyvauti lietuviybės išlaikyme, pritaikyme sąlygoms ir kūrybiniame gyvenime. Nuostabu yra tai, kad lietuviybė vis dėlto atsispyrė lenkiškai įtakai, bet ji šiai įtakai pasak Kavolio atsispyrė ne todėl, kad lietuviai būtų jautęsi lietuviais ir bandė jais būti, o paprasčiausia todėl, kad masė yra inertiška svetimai įtakai, ir reikia daug laiko, kol tokia įtaka gali ją persunkti.²¹ Taigi lietuvių tauta išsaugojo savo tautinį savitumą istorijos tekmėje visų pirma dėka savo liaudies, kuriai tautiškas buvo pasąmoninis ir paprotinis.

Istorijos vingiai lėmė, kad mūsų tautos kultūros vystimasis buvo sustabdytas, dėl kitos kultūros įtakos. Pagrindė tautinės kultūros stagnaciją lėmė lietuvių kūrybinio elito atotrūkis nuo savo liaudies.

4. Tautinis atgimimas

Tautiškumo supratimas pradžioje buvo lyg pasyvus lietuviybės išlaikymas. Tai pasak Kavolio buvo ambicija sulaukyti lietuviybės nykimo vyksmą pasaulyje, o ne progresuoti drauge su tuo pasauliu.²² Pirmosios tautinio sąmoningumo kibirkštys pradeda pliektis 1861 m. panaikinus baudžiavą, kuomet pirmoji nuo baudžiovos panaikinimo subrendusi karta pakliūva į universitetus. Čionai mes galime matyti, tarsi sparčią evoliuciją - kilimą į vis aukštesnę tautinę sąmonę. Kavolis šį kilimą suskirsto į kelis etapus, tai pradžioje Basanavičiaus redaguojama „Aušra“, apdainuotos griūvančios apleistos pilys, seniausioji ir gražiausioji kalba, visuotinas graudus. Kitas etapas Varšuvoje gyvenančių studentų iniciatyva su Vincu Kudirka priešakyje pradamas leisti žurnalas „Varpas“, kuris „Aušros“ pradėtam ugdyti tautiniam sąmoningumui

¹⁸ Girnius J. „Tauta ir tautinė ištikimybė. Čikaga. 1961. P. 106.

¹⁹ Kavolis V. „Nepriklausomųjų kelias“. „Versus aureus“ leidykla. 2006. P. 336.

²⁰ Ten pat. P. 335.

²¹ Ten pat. P. 329.

²² Ten pat. P. 330.

prideda turinio. Tautiškumo turinys, tai savo tautai reikalingų praktiškų darbų atlikimas. Viskas pradeda nuo pradžių – tai politinio susiorganizavimo, ūkininkystės lygio kėlimo, eilėraščių rašymo taisyklių ir t.t. Buvo pradėtos spręsti aktualiausios dabarties užduotys, tačiau pasak Kavolio apie Lietuvos nepriklausomybę niekas nedrįso rimčiau pagalvoti, kaip apie išvis galima dalyką.²³ Trečiasis kilimo į tautinę sąmonę etapas tai kūrybinis elementas tautiniame susipratime - pirmosios lietuviškosios Čiurlionio simfonijos, jo dailės kūriniai. Sekantis etapas tai išmokimas kovoti, dalyvavimas revoliucijoje prieš caro valdžią, ko pasekoje karo sūkurių išjudintoje Europoje Lietuva lietuvių ryžtu atgauna laisvę. Pasak V. Kavolio šios ketvirtosios pakopos simbolis yra prezidentas Antanas Smetona, kuris vadovauja Lietuvos valstybiniam atgimimui ir ilgiau už bet ką kitą jis vadovauja Nepriklausomai Lietuvai.²⁴ Šio periodo tautinio sąmoningumo formavimesi atsiskleidžia lietuvių pasitikėjimas savimi, kaip tauta, kuri turi savo valstybingumą ir pajėgia save valdyti. Šio etapo didžiulį tautinį ir valstybinį sąmoningumą, pasak Kavolio, akcentuoja tas, kad naujoje kartoje nepriklausomybės metais išsiugdė toks tautinis susipratimas ir pasiryžimas kovoti, kuris vėliau bolševikams ir naciams okupavus valstybę, spontaniškai prasiveržė rezistencine veikla. Tęsdamas mintį Kavolis akcentuoja, kad jei 1918 m. savanorius dar reikėjo ir mobilizuoti, ir žemės jiems žadėti, tai 1945 m. į miškus sava valia, beviltiškai kovai išėjo tūkstančiai savanorių, kurie šiuo poelgiu pastatė geriausią paminklą Nepriklausmai tarpukario Lietuvai.²⁵

Tautinė sąmonė atgimė po baudžios panaikinimo, kuomet pirmoji karta grįžo po universitetų. Tautinės kultūros atgimime galime išvelgti laipsnišką tautos kopimą tarsi į vis aukštesnę tautinės sąmonės būseną.

5. Lietuvio būdas kaip charakterio dalis

Kaip pradžioje buvo minėta žmogaus genuose paveldėtuose iš tėvų nėra jokių paveldėtų kultūriškai tautinių bruožų. Viskas yra suformuojama žmogaus kultūrinės aplinkos kurioje jis auga ir bręsta. Kiekviena kultūra yra tautinė, todėl pasak Kavolio, kiekviena asmenybė suformuota tos kultūros įtakoje, yra tautinį charakterį turinti asmenybė.²⁶ Žmonės savo asmenybių tipais, charakteriu skiriasi vienas nuo kito, bet dėl to nepraranda tautinio charakterio,

²³ Kavolis V. „Nepriklausomųjų kelias“. „Versus aureus“ leidykla. 2006. P. 331.

²⁴ Ten pat. P. 332.

²⁵ Ten pat. P. 332.

²⁶ Ten pat. P. 300.

o kaip tik šių visų asmenybių visuma ir sudaro tautinį charakterį. Tautinis charakteris yra, tai, kas mes esame, ir jis mummyse egzistuoja visumoje. Žinoma charakteris nėra visiškai nekintamas dalykas. Lietuvių tautos istorija yra labai plati, mūsų tautai teko išgyventi įvairius laikus, ne kartą teko tautai kilti iš pelenų ir ne kartą lietuvių tauta prarado visą savo kūrybinį elitą, kuris Kavolio žodžiais tariant buvo lyg tautos žiedai nuplėšti nuo liaudies stiebo. Kavolio teigimu tautinis charakteris gali kisti ir jis įvairiais atžvilgiais keičiasi, tačiau bekisdamas jis nepraranda tęstinumo, todėl bekisdamas jis vis tiek lieka tautinis.

Kad pastebėti lietuvių charakterio kitimą amžių būvyje pasak Kavolio geriausiai mums pailiustruoja rusų ir vokiečių kronikos, kuriose tarsi iš prieblandos išnyra ne visai mums šiandien įprastas lietuvių vaizdas, tai: nepaprastai judrus, veržlus, karingas militaristas, grobikas ir užkariautojas, o taip pat apdovanotas nepaprastu politiniu talentu žmogus.²⁷ Vos ne per šimtmetį išlindęs iš savo pelkėtų teritorijų ir neperžiangiamų girių, lietuvis sukuria didžiausią Rytų Europos imperiją besidriekiančią nuo jūros iki jūros. Kaip akcentuoja V. Kavolis, tarytum to nebūtų gana, kad jis savo kardu ir politiniu talentu sukūrė imperiją, lietuvis, kaip ir pirmais buvo minėta yra kviečiamas būti valdovu ir savo kaimynams. Kai tuo tarpu rusai ir lenkai beveik masiškai importuoja savo valdovus iš svetur, ypač iš germanų ir lietuvių žemių. Šis lietuvis ne tik sugeba save valdyti, bet tarytum jo politiniam talentui būtų nepakakę vietos mažoje Lietuvoje, jis save dalina į visas puses, ir galop, numirus vienam aštuoniasdešimtemčiui senukui, (kuris beje dalyvavo ir vadovavo Žalgirio mūšiui būdamas apie 60 – ties metų), viskas tarsi ima ir išsenka.²⁸ Kitas daug vėlesnis lietuvių charakterio tipas išnyra baudžiavos prislėgto valstiečio, čia nebelikę jokio veržlumo, herojiškumo ar karingumo. Šis lietuvis yra prislėgtas, tarsi pasidavęs likimui, šiam lietuviui pasak Kavolio didžiausiu dvasios atstovu tampa nebe Vytautas, o Močiutė sengalvėlė. Dabar mūsų tautos sąmonėje iškyla Motina, kaip pati ryškiausia tautinės sąmonės figūra į kurią sudedami visi lietuvių sentimentai ir kuri yra tapusi emocinio gyvenimo centru.²⁹

Tautinis charakteris nėra įgimtas dalykas, jį suformuoja žmogaus aplinka. Amžių bėgyje galime įžvegti šio tautinio charakterio kitimą.

²⁷ Kavolis V. „Nepriklausomųjų kelias“. „Versus aureus“ leidykla. 2006. P. 304.

²⁸ Ten pat. P. 304.

²⁹ Ten pat. P. 305.

6. Lietuvių tautinis charakteris

Kaip teigia V. Kavolis ilgų amžių patirtis su išoriniu pasauliu ir jo bendruomenės struktūra lietuvyje išugdė vieną būdingą asmenybės bruožą, tai apsauginį asmenybės kevalą, kurį lietuvis nešioja prieš svetimuosius. Svetimasis lietuviui pirmiausia turi įrodyti, kad jis vertas pasitikėjimo, ir tik tada lietuvis jam atsiveria. Atsivėrus šiai užtvarei nebėra galo: „*Svečias vaišinamas, kol jis nebegali valgyti ir gerti; tada jam pilama už apykaklės. Šeimininkas truputį nusiramina nuo jį užliejusio vaišingumo priepuolio tik tada, kai svečias jau visiškai saugiai, išverstas iš klumpių guli po stalu.*“³⁰

Ko gero aplamai svečiui pralaužti šį minimą kiautą nėra sunku, nes lietuvių būdas jau yra toks, kad jame nuo amžių yra likęs nusistatymas į kitą žmogų, kito supratimas, atjauta. Todėl lietuvių charakterį, pasak J. Girniaus, visų pirma tenka charakterizuoti, kaip paremtą žmoniškumo vertybėmis, kurios eina pirmiau prieš visas kitas vertybes.³¹ Šios žmoniškumo vertybės yra paženklinusios ir visus kitus kasdieninius lietuvių santykius, tai papročius ir kultūrinio reiškimosi linkmę bei pobūdį ir pagaliau net politinį tautos charakterį. J. Girnius pirmiausia siūlo mesti žvilgsnį į mūsų kaimo kasdieninius papročius, juk kiekvienas mūsų kaimas yra lyg viena šeima, o visi kaimynai lyg giminės.³² Kiekvieną laisvą valandą, atitrūkęs nuo darbo, lietuvis mielai ją panaudoja kaimynams aplankyti, nors ir nebūtų jokio specialaus reikalo. Girnius pažymi, kad taip vertinant žmogaus su žmogumi susiejimą, suprantamas ir mūsų rūpestingumas svečiui priimti.³³ Taigi šis vaišingumas ir toliau lieka prigimtinis lietuvių charakterio bruožas. Žinoma, lietuvių žmogiškumas nėra vien šventinis vaišingumas, bet yra ir kasdieninis pagalbai paslankumas, tai yra atėjimas į talką. Kaip pastebi J. Girnius, šis žodis „talka“ yra neišverčiamas į jokią vakariečių kalbą, nes šiems kraštams toks žodis nepažįstamas.³⁴ Pasiūlyti atlyginimą už talką, būtų tolygu talkininką įžeisti. Juk lietuviai į talką dažnai ateina net neprašomi ir ateina ne dėl kažkokio tai atlygio, o dėl jaučiamo reikalo padėti darbu tam, kuriam tokios pagalbos reikia. Ir šis lietuvių draugiškumas nėra apribotas vien artimaisiais bei savais. Kiekvienas tolimas ar svetimas atsidūręs lietuvių kieme, paprastai ras žmonišką priėmimą ir atvirą širdį. Analizuodamas lietuvių charakterį J. Girnius tvirtina, kad „*jokiu atveju abejingumas*

³⁰ Kavolis V. „Nepriklausomųjų kelias“. „Versus aureus“ leidykla. 2006. P. 309.

³¹ Girnius J. „Lietuviškojo charakterio problema“. Atsp. iš „Žiburių“. 1947. P. 7.

³² Ten pat. P. 8.

³³ Ten pat. P. 8.

³⁴ Ten pat. P. 9.

*tolimiesiems ar neapykanta svetimiesiems niekada lietuvių širdyje negalės tiek įsikeroti, kad būtų pamiršta, jog kiekvienas žmogus, kiek tolimas ir svetimas jis nebūtų, visų pirma yra žmogus.*³⁵

Taigi šis begalinis lietuvių draugiškumas ir suteikia šiam draugiškumui tikro žmoniškumo rangą ir šis iš tiesų tik visuotinis žmoniškumas yra šio vardo tikrai vertas. Tačiau J. Girniaus teigimu lietuviškojo žmoniškumo pagrindas yra ne abstrakti ar mistinė žmonijos meilė, o konkreti ir betarpiška gyvenimo kelyje sutikto žmogaus meilė.³⁶ Lietuvis savyje turi ir širdingumą ir išdidumą. Lietuvis yra širdingas, nes yra atviras žmogui, o taip pat išdidus, nes žinąs ir paties savo žmogiškąją vertę. Lietuviškas išdidumas nepaneigia lietuvių širdingumo, nes lietuvis išdidus ne dėl to, kad jis kitus niekintų, o tik dėl to, kad jis save gerbia. Todėl pasak Girniaus lietuvis ir lieka kuklus, ne dėl to, kad nežiūri savo išdidumo, bet kaip tik dėl savo išdidumo.³⁷ Savimi girtis lietuviui svetima ir jei ką lietuvis iš tiesų niekina, tai tą kuris tuščiai pučiasi, todėl pasak Girniaus tai yra pagrindas kodėl lietuviui yra mažai simpatiškas lenkas.³⁸ Kalbant apie lietuvių būdo santykį su valdžia, Girnius jį palygina su rusų ir jų valdžios santykiu. Rusui, pasak Girniaus, būdinga masės žmogaus mastysena, tačiau, kadangi yra sunki laisvės našta, ruso sieloje valdžios autoritetas gali įgyti ir mistinę nuo anarchijos grėsmės išgelbėjimo prasmę, todėl rusas gali mistiškai garbinti ir vergiją, kaip išsilaisvinimą iš laisvės: „Tėvelį carą“ pakeitė „Tautų tėvas“. Ko gero šiandieninėje Rusijoje todėl toks populiarus yra ir V. Putinas.³⁹

Tuo tarpu lietuvių santykiui su valdžia yra būdingas gilus savarankiškumas. Kai rusui „valdžia geriau žino“ tai lietuvis jaučiasi lyg įpareigotas pirma kritiškai pasvarstyti, negu paklusti. Lietuviui egzistuoja tas autoritetas ir įsakymas, kurį jis pats laisvai priima. Pasak Girniaus priešas gali užimti lietuvių kraštą, tačiau neužims niekada lietuvių širdies. Lietuvis savo prigimtimi yra ne pavaldinys, o laisvas žmogus. Todėl lietuvių požiūrį į gyvenimą Girnius pavadina personalistiniu humanizmu.⁴⁰

Taigi lietuvių dvasioje glūdintis žmoniškumas, mūsų tautos istorijoje išsiskleidžia idealistiniu principingumu, iš ko išplaukia lietuvių didvyriškumas. Tai pasak Girniaus liudija mūsų plačios istorijos puslapiai – tiek senoji kunigaikščių istorija, tiek vėlesniųjų metų sukilėlių

³⁵ Girnius J. „Lietuviškojo charakterio problema“. Atsp. iš „Žiburių“. 1947. P. 9.

³⁶ Ten pat. P. 10.

³⁷ Ten pat. P. 12.

³⁸ Ten pat. P. 12.

³⁹ Ten pat. P. 13.

⁴⁰ Ten pat. P. 13.

ir knygnešių, savanorių ir rezistencinių partizanų žygiai.⁴¹ Peržvelgus mūsų istoriją matome, kad lietuviškojo didvyriškumo išskirtinis charakteris išplaukia ne iš brutualios jėgos naudojimo ir svetimųjų pavergimo, bet iš gilaus įsitikinimo, jog tai kas teisinga, turi būti ginama, nes vertingiau dėl tiesos žūti, negu neteisybę pakešti. Šitas lietuvių charakterio didvyriškumo bruožas kartu yra ir tautinio charakterio problema ir silpnybė, nes pasak Girniaus mūsų istorija yra ir tragiška, tragiška kaip tik dėl mūsų didvyriškumo.⁴² Net ir tada, kai mūsų istorijoje būtų buvę geriau pasielgti oportunistiškai, lietuviai taip nesiųgdavo ir tai yra ne aklas lietuvių užsispyrimas, o idealistinis mūsų tautinio charakterio principingumas. Ir todėl mūsų charakteris dėl savo idealistinio principingumo pavojingas mums patiems, bet jis taip pat pavojingas ir mūsų priešams, nes ir tada kai net realiau atrodytų, kad yra beprasmiška kovoti, lietuviai nepraranda vilties, mes randame prasmės kovoti ir beprasmišką kovą, nes pasak Girniaus, prasmė glūdi ne laimėjime, o kovoje, net ir pralaimėjime. Nes net ir pralaimėjimas turi prasmę, nes jis yra kaip apeliavimas ateičiai likti ištikimai, dėl ko ankstesniųjų buvo kovota.⁴³ Todėl Girniaus manymu, mes esame didingos istorijos tauta ne tik laimėjimais, bet ir pralaimėjimais – ne tik Žalgiriu, bet ir Kražiais. Lietuvis savyje slepia ir artoją ir didvyrį. Iš paviršiaus lietuvis pilkas artojas, tačiau savo giliaja dvasios gelme – tikras didvyris.⁴⁴ Puikiausias to įrodymas, kad lietuvis yra artojiškai paprastas, yra tai, kad visomis lemtingomis išbandymo valandomis staiga stebuklingai lietuvis tapdavo ryžtingu kovotoju. Šis stebuklas, pasak Girniaus, ir yra liudijimas, kad artojinis lietuvių paprastumas tėra išorinis kevalas, po savimi slepęs didvyrinę valią ir širdį. Todėl ta tauta, kuri turi didvyriškai didingą istoriją ir pati yra ne kitokia. Nes tautos istorija, pirmiausiai ir patikimiausiai liudija apie tautos charakterį.

Girnius dėsto, kad visgi būtų nenuostabu, jei kam nors toksai mūsų tautinio charakterio išaukštinimas pasirodytų per daug idealus. Nustepti būtų tekę tik priešingu atveju. Nes lietuvių būdas, kaip ir buvo aptarta yra labai kuklus, nors lietuvis save ir gerbia, bet nėra apie save pačios pergeriausios nuomonės - ir tai yra taip lietuviška!⁴⁵ Nes savigarda lietuvių nepereina į savigyrą. Tačiau žmogus tik kraują iš tėvų paveldi, o tėvų dvasią kiekiena karta privalo savo asmeniškai kova išlaikyti, todėl tautos tautinis charakteris kiekvienai dabarties kartai yra realus tik kaip

⁴¹ Girnius J. „Lietuviškojo charakterio problema“. Atsp. iš „Žiburių“. 1947. P. 14.

⁴² Ten pat. P. 14.

⁴³ Ten pat. P. 20.

⁴⁴ Ten pat. P. 24.

⁴⁵ Ten pat. P. 25.

siektina norma, o ne kaip saugiai turimas dalykas.⁴⁶

Apibendrinant galime sakyti, kad lietuvio tautinis charakteris yra gana sudėtingas, lietuvis užsidaręs savajame kevale, bet jį pralaužus jis atsiveria. Nuo amžių gilumos lietuvių karakteryje yra užslėptas žmoniškumo „genas“. Lietuvių tautinis charakteris yra didvyriškas ir humaniškas, lietuviui yra svarbu kito supratimas ir tiesa dėl kurios verta ir žūti.

⁴⁶ Girnius J. „Lietuviškojo charakterio problema“. Atsp. iš „Žiburių“. 1947. P. 30.

IŠVADOS

1. Tautinis charakteris egzistuoja tautos asmenybių visumoje. Tautinis charakteris, Kavolio teigimu nėra nekintamas dalykas, ir jis amžių bėgyje įvairiais atžvilgiais keičiasi, tačiau bekisdamas jis nepraranda tęstinumo, todėl bekisdamas jis vis tiek lieka tautinis.
2. Lietuvių tautinis charakteris yra paženklintas stipriu humanizmu. Lietuvių tautiniam charakteriui yra būdinga kito žmogaus atjauta ir supratimas. Svetimšaliui pralaužus vadinamąjį kevalą, lietuvis jam atsiveria. Tačiau išskirtinis mūsų tautos charakterio bruožas yra didvyriškumas. Šis bruožas išplaukia iš gilaus įsitikinimo, jog tai, kas teisinga turi būti ginama, nes vertingiau dėl tiesos žūti, negu neteisybę pakęsti. Šitas lietuvių charakterio didvyriškumo bruožas pasak Kavolio ir Girniaus kartu yra ir tautinio charakterio problema ir silpnybė, nes pasak Girniaus mūsų istorija yra tragiška kaip tik dėl mūsų didvyriškumo.
3. Problemą V. Kavolio ir J. Girniaus kūryboje galime išskirti tokia, kad šie autoriai rašydami apie Lietuvos istoriją ir lietuvių tautą, rašo nebūdami profesionaliais istorikais. Rašo būdami išeiviais, ko pasekoje jie jaučią didelį apmaudą dėl prarastos tėvynės, taip pat jie jaučią pareigą dėl lietuvių išeivių identiteto ir sąmoningumo išsaugjimo, todėl Kavolis ir Girnius savo kūryboje stengiasi sujaudinti lietuvių išeivių patriotinius jausmus, kad jie saugotų lietuvių, savąją kalbą ir kultūrą.

Naudota literatūra

1. Vytautas Kavolis „Nepriklausomųjų kelias“. „Versus aureus“ leidykla. 2006.
2. Juozas Girnius „Tauta ir tautinė ištikimybė. Čikaga. „Draugo“ spaustuvė. 1961.
3. Juozas Girnius „Lietuviškojo charakterio problema“. Atspaudinta iš „Žiburių“. 1947.